

Watervogels langs Zeeschelde en Rupel

Resultaten van 15 jaar boottellingen

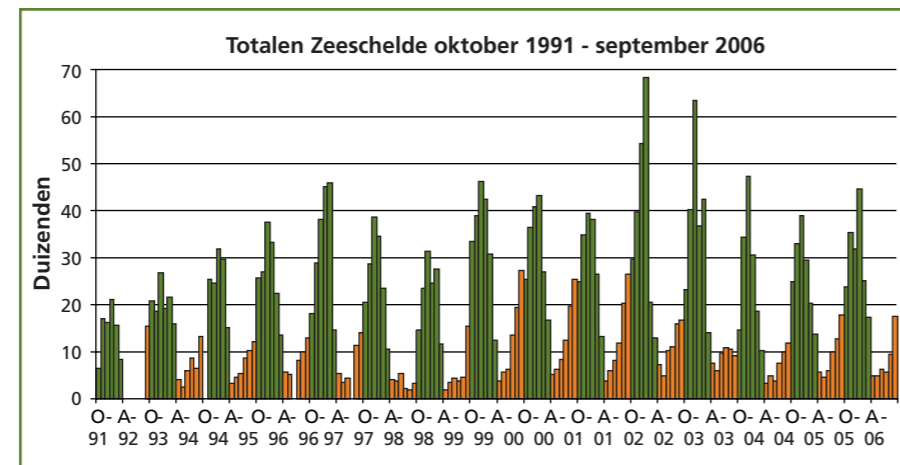
Reeds vijftien opeenvolgende seizoenen voert het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek maandelijks watervogeltellingen uit op de Zeeschelde. Er wordt bij laagwater geteld vanaf schepen. De volledige Zeeschelde, tussen de Belgisch/Nederlandse grens en de sluisen van Merelbeke (Gent), wordt geteld in drie trajecten (Grens-Antwerpen; Antwerpen-Dendermonde; Dendermonde-Gent) tijdens drie opeenvolgende dagen. Voor het Groot Buitenschoor wordt gebruik gemaakt van de tellingen van de conservator (Frank Wagemans) omdat het gebied vanaf de boot niet volledig te overzien is.

Evolutie van de totale aantallen

De wintermaxima vertonen sinds 1991 een globale stijging. De laatste vijf seizoenen is er telkens een opvallende piekmaand in december of januari. In de zomermaanden was er globaal gezien een hoger aantal vogeldagen van 1999 tot 2001, vooral door de hoge nazomeraantallen. De laatste seizoenen waren deze weer eerder zoals voorheen (Figuur 1).

Figuur 1. Maandelijksse totalen van de watervogels langs de Zeeschelde (oktober 1991-maart 2006; Rupel en de meeuwen niet meegerekend).

■ Winter
■ Zomer

Aantallen tijdens de seizoenen 2003-2004, 2004-2005 en 2005-2006

Het wintermaxima waren na de twee vorige piekjaren weer iets lager, het totale aantal watervogels bereikte 47.409 in december 2003, 38.823 in december 2004 en 44.702 in januari 2006 (Figuur 1). Opvallend waren de lagere totalen in augustus en september 2003 en 2004.

In Tabel 1 worden voor de belangrijkste soorten de maandtotalen weergegeven voor de periode juli 2003-juni 2006, met ter vergelijking de maxima van de voorgaande wintertellingen en de meest recente populatieschattingen (WETLANDS INTERNATIONAL 2002). Voor geen enkele van deze soorten werd het recordaantal van de voorafgaande seizoenen verbroken. Voor de meeste soorten viel het wintermaximum in december voor de eerste twee winters en in januari voor de winter van 2005/06. Door het hoge januari-aantal waren er twee winterpieken en was het aantal vogeldagen voor **Grauwe Ganzen** hoger tijdens de voorbije winter. Het winterpatroon van de **Smienten** is vrij variabel, maar het gemiddeld aantal tijdens een wintermaand blijft rond de 1000. Voor de **Krakeend** is dit gemiddelde ongeveer 2000. Het seizoenpatroon voor deze soort is meer standvastig (de laatste winter uitgezonderd): een geleidelijke toename van de aantallen naar de winterpiek toe, daarna een geleidelijke afname. De wintermaxima voor **Wintertalingen** doken de laatste twee seizoenen weer onder 20.000. Het totaal aantal vogeldagen nam echter iets toe omdat de aantallen in het najaar en het voorjaar beduidend hoger waren. Het aantal **Wilde Eenden** was in 2003/04 drastisch gedaald en heeft zich sindsdien niet echt meer hersteld. Het aantal **Pijlstaarten** langs de Zeeschelde was niet ongebruikelijk, sinds de piek van 1186 tijdens de winter van 1998/99 was er eerder een dalende trend. Het wintermaximum voor **Tafeleend** is bijna gehalveerd in vergelijking tot de twee voorgaande winters met spectaculair hoge pieken. Toch blijft de Zeeschelde een belangrijk overwinteringsgebied voor deze soort en door de gemiddeld langere verblijftijd neemt het aantal vogeldagen per seizoen toe. Het aantal **Kuifeenden** op de Zeeschelde varieert sterk. Ook deze soort kende een relatief lange verblijftijd vorige winter. Aantallen en verblijftijd van de **Bonte Strandlopers** blijven sterk variëren in de Zeeschelde.

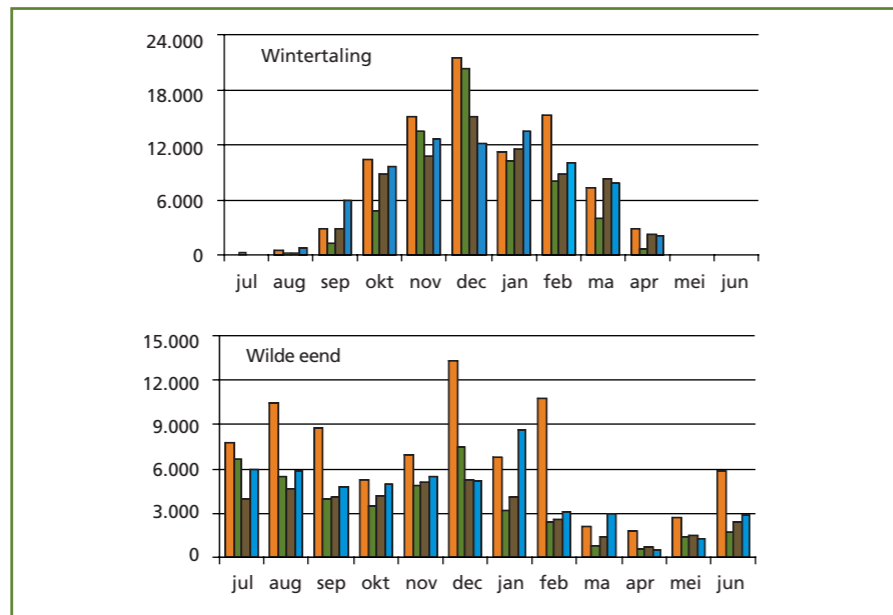
Tabel 1. Resultaten van de boottellingen van watervogels langs de Zeeschelde, telseizoenen 2003/2004, 2004/2005 en 2005/2006 (wintermaxima in vetjes).

2003 / 2004	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	Mei	Jun	1% norm	Max 91/92-02/03
Grauwe Gans	6	692	261	462	2738	811	614	161	23	46	9	1	4000	4706
Bergeend	1244	1051	446	500	873	1535	1280	1867	1214	1103	1646	1128	3000	2484
Smient	0	0	0	723	2515	980	1914	776	295	15	0	0	15000	1918
Krakeend	58	54	295	903	2043	3536	2305	1486	559	359	254	30	600	3654
Wintertaling	101	91	1304	4850	13392	20253	10236	8000	4044	658	0	16	4000	27888
Wilde Eend	6669	5436	3986	3432	4838	7461	3180	2403	683	551	1349	1671	20000	15891
Pijlstaart	1	0	31	197	414	477	7	42	1	0	0	0	600	1020
Tafeleend	1	1	13	288	2767	7937	4476	1441	12	0	0	0	3500	13579
Kuifeend	12	61	32	173	352	973	512	97	77	72	21	18	10000	3090
Meerkoet	312	591	835	1338	1363	1531	706	228	129	64	64	95	17500	2237
Bonte Strandloper	0	0	0	0	106	728	966	610	6	0	0	0	14000	2338
2004 / 2005	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	Mei	Jun	1% norm	Max 91/92-03/04
Grauwe Gans	121	255	295	1350	2069	487	589	229	39	1	9	54	4000	4706
Bergeend	934	898	530	1339	1262	1824	1513	814	821	1336	1839	1558	3000	2484
Smient	0	1	286	615	1345	862	1083	954	1060	22	0	0	15000	4918
Krakeend	133	138	571	1877	2682	4082	2063	1079	597	761	439	74	600	3654
Wintertaling	14	134	2931	8729	10648	14988	11508	8789	8383	2229	0	27	4000	27888
Wilde Eend	3926	4689	4037	4188	5090	5275	4121	2536	1350	670	1470	2397	20000	15891
Pijlstaart	0	0	52	468	386	371	157	127	67	0	0	0	600	1020
Tafeleend	7	1	17	1137	3098	5515	3903	2959	481	1	1	2	3500	13579
Kuifeend	18	24	62	293	282	1071	214	62	13	66	29	57	10000	3090
Meerkoet	237	600	1117	1564	1537	1764	628	313	140	39	12	70	17500	2237
Bonte Strandloper	0	0	177	74	573	970	1279	1078	112	0	0	0	14000	2338
2005 / 2006	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Jan	Feb	Mar	Apr	Mei	Jun	1% norm	Max 91/92-04/05
Grauwe Gans	80	1002	345	557	2371	466	2051	633	56	25	35	54	4000	4706
Bergeend	390	229	278	438	1180	1009	877	892	1489	1031	1890	1811	3000	2484
Smient	0	0	126	484	826	1043	2606	891	445	14	0	0	15000	4918
Krakeend	53	384	1316	1788	2774	1967	2816	606	1416	365	372	165	600	4082
Wintertaling	22	750	5873	9640	12617	12178	13416	10044	7791	2019	4	16	4000	27888
Wilde Eend	5920	5813	4735	4945	5502	5158	8606	3042	2949	516	1338	2843	20000	15891
Pijlstaart	0	0	218	283	276	107	143	85	33	3	0	0	600	1020
Tafeleend	2	3	112	946	3111	4300	7892	4738	1074	1	0	2	3500	13579
Kuifeend	52	47	66	211	1036	733	1315	420	206	119	18	40	10000	3090
Meerkoet	362	693	1397	1333	1696	914	710	393	106	43	29	69	17500	2237
Bonte Strandloper	0	0	0	16	298	768	1027	601	182	5	0	0	14000	2338

Tijdens de droge en warme zomer van 2003 vielen er vele botulismeslachtoffers over het hele traject langs de Zeeschelde, zelfs tot aan de grens. Het aantal slachtoffers is zeer moeilijk in te schatten. Het betrof voornamelijk Wilde Eenden en Wintertalingen. De nazomeraantallen voor beide soorten waren gehalveerd in vergelijking tot het vorige telseizoen. Voor Wilde Eend bleven de aantallen het hele seizoen laag en is het totaal aantal vogeldagen sindsdien nauwelijks terug toegenomen (Figuur 2). Het verschil bij de aantallen Wintertaling was minder drastisch, de extreem hoge winterpieken bleven uit de laatste twee winters maar het totaal aantal vogeldagen is weer 'normaal' te noemen. Om een oorzakelijk verband te kunnen leggen is er onvoldoende inzicht in de turn-over van Wilde Eenden en Wintertalingen langs de Zeeschelde.

Figuur 2. Vergelijking van de maandtotalen voor Wintertaling en Wilde Eend langs de Zeeschelde van 2002/2003 tot nu.

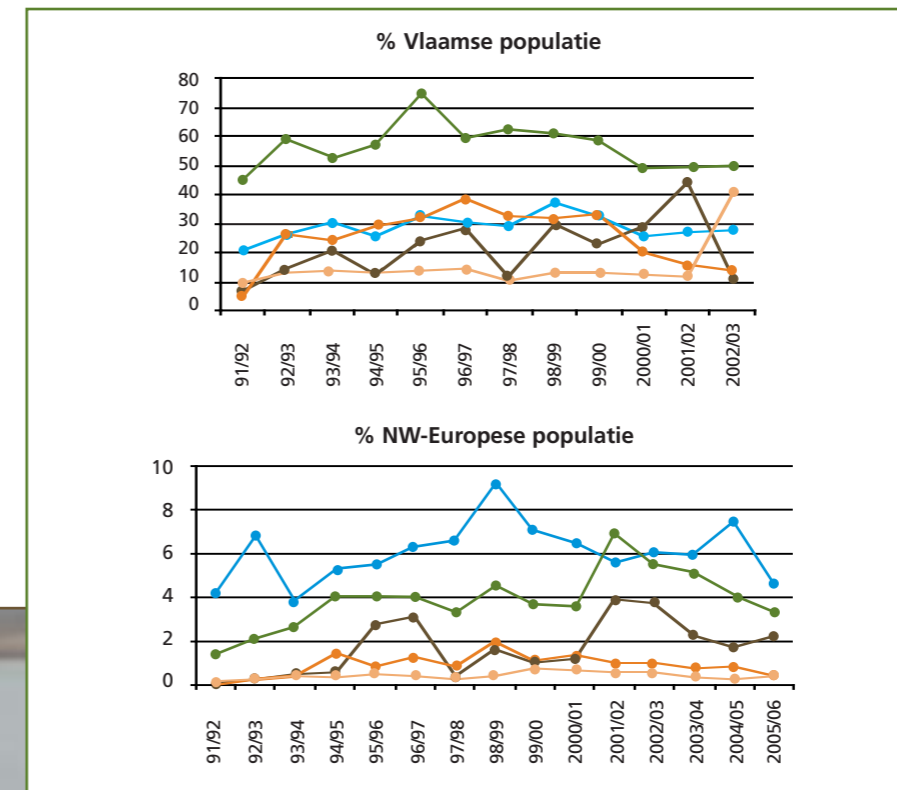
- 02/03
- 03/04
- 04/05
- 05/06

Het belang van de Zeeschelde voor Watervogels

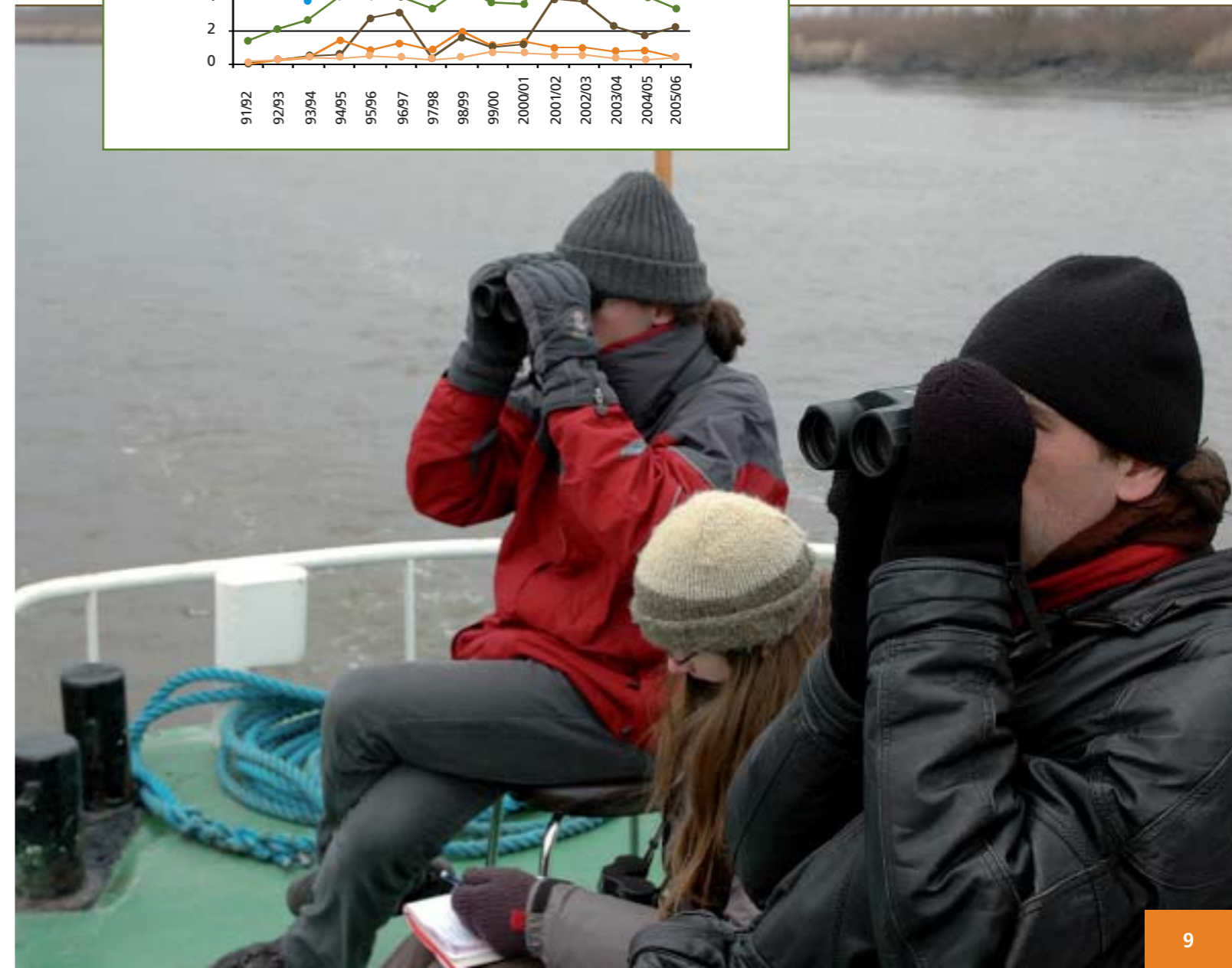
Het belang van de Zeeschelde voor watervogels werd al in talrijke publicaties benadrukt en aangetoond. De evolutie van het relatieve belang van de Zeeschelde voor Vlaanderen en voor Noordwest-Europa werd voor de vijf belangrijkste soorten geëvalueerd. Op Vlaams niveau werd een vergelijking gemaakt van de wintergemiddelden voor Vlaanderen en voor de Zeeschelde (watervogeldatabank INBO voor de wintertellingen Vlaanderen); op Noordwest-Europese schaal werd het waargenomen wintermaximum telkens getoetst aan de geldende populatieschatting voor dat seizoen (Figuur 3). Tijdens de winter herbergt de Zeeschelde 50 tot 60 % van de Wintertalingen in Vlaanderen. De strenge winter 1995/96 was uitzonderlijk, vermoedelijk omdat toen veel van de binnenwateren dichtgevroren waren. Ongeveer 30 % van de Krakeenden en de Pijlstaarten en 10 % van de Wilde Eenden vertoeven in de winter langs de Zeeschelde. Het aandeel Tafeleenden varieert sterk maar vertoont een globaal stijgende trend. Op internationaal niveau is de Krakeend de belangrijkste soort; ongeveer 6 % van de Noordwest-europese populatie overwintert jaarlijks langs de Zeeschelde. Tijdens de beschouwde periode verhoogde de 1 % norm voor Krakeend van 120 naar 600 in drie opeenvolgende populatieschattingen. Toch was er globaal gezien een licht stijgende trend voor het relatieve populatie aandeel in de Zeeschelde. De geografische populatie Wintertalingen veranderde tijdens de beschouwde periode niet volgens de populatieschattingen; de wintermaxima voor de Zeeschelde stegen echter van 1,5 % naar 5 à 6 %. Ook voor de Tafeleend bleef

de populatie ongewijzigd en steeg het internationaal belang van de Zeeschelde. De 1 % norm voor Pijlstaart daalde van 700 naar 600 in 1996/97. De aantallen langs de Zeeschelde schommelen reeds meer dan 10 jaar tussen 1 en 2 %.

Figuur 3. Evolutie van het Vlaamse en het Internationale belang van de Zeeschelde voor Krakeend, Wintertaling, Tafeleend, Pijlstaart en Wilde Eend.

- Wintertaling
- Krakeend
- Pijlstaart
- Wilde Eend
- Tafeleend

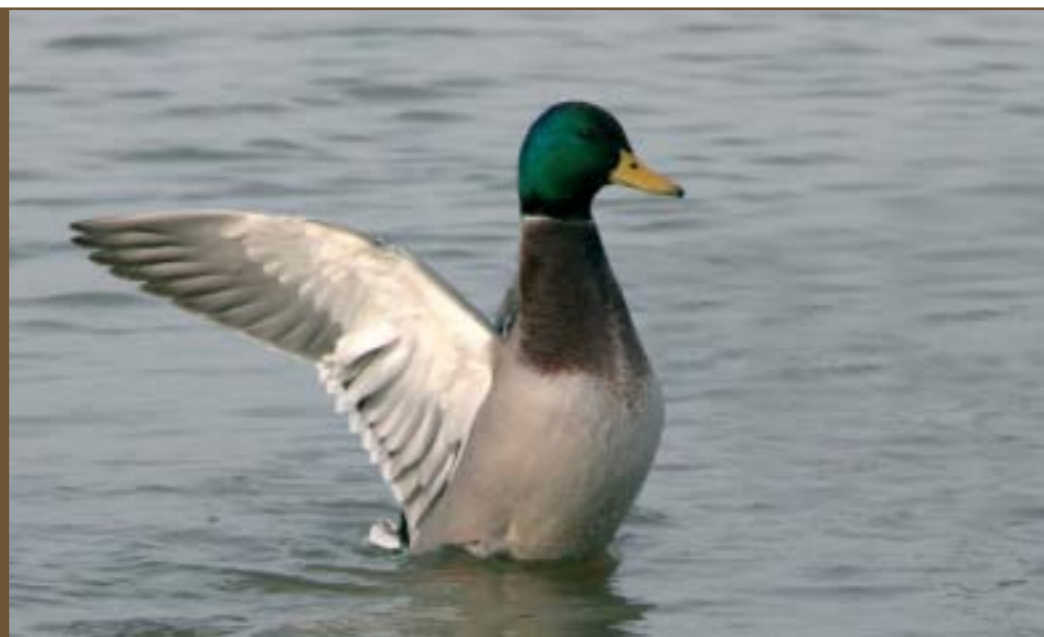
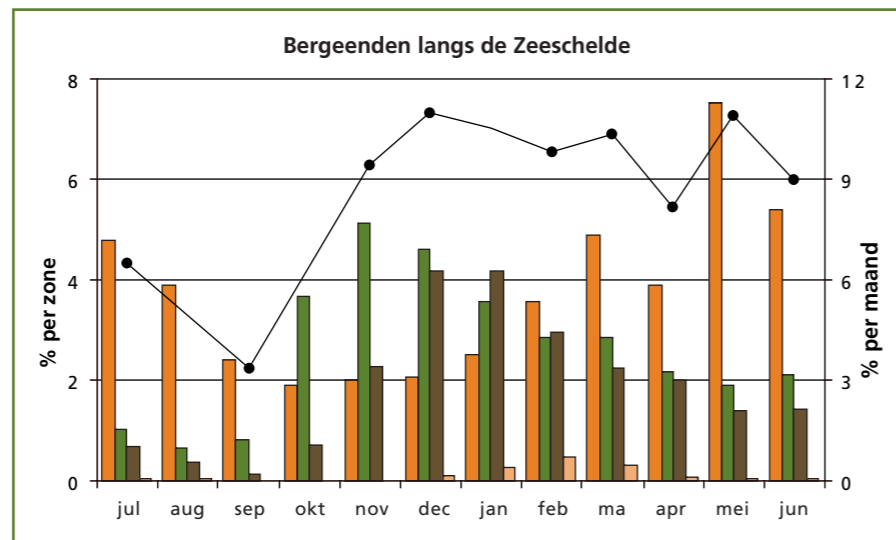

Bergeenden langs de Zeeschelde

Er zijn het hele jaar door Bergeenden langs de Zeeschelde. De seizoensmaxima variëren tussen 1500 en 2500 en kunnen zowel tijdens de zomer als tijdens de winter vallen. Het seizoensminimum is steevast in augustus of september. De verspreiding van Bergeenden langsheen de Zeeschelde verandert echter in de loop van een seizoen. In Figuur 4 wordt deze verdeling van Bergeenden over vier verschillende zones van de Zeeschelde in de loop van een seizoen weergegeven, uitgedrukt als percentage van het totale aantal waarnemingen tussen oktober 1991 en juni 2004. Het weergegeven patroon is het gemiddelde over deze periode en kent uiteraard de nodige variatie van seizoen tot seizoen. De zone tussen Gent en Dendermonde is relatief onbelangrijk voor Bergeenden. Van mei tot september bevindt de meerderheid zich tussen de grens en Antwerpen, in oktober-november worden de grootste aantallen tussen Antwerpen en Temse waargenomen. In december-januari nemen ook de aantallen tussen Temse en Dendermonde toe. In februari is de verspreiding min of meer gelijkmatig van de Belgisch-Nederlandse grens tot Dendermonde, waarna de aantallen in de brakke zone weer de overhand krijgen. Observatie van individueel gemerkte Bergeenden zou kunnen aangeven of of het hier gaat om uitwisseling met de binnendijkse gebieden of dat de Bergeenden zich in de loop van een seizoen langsheen de Zeeschelde verplaatsen.

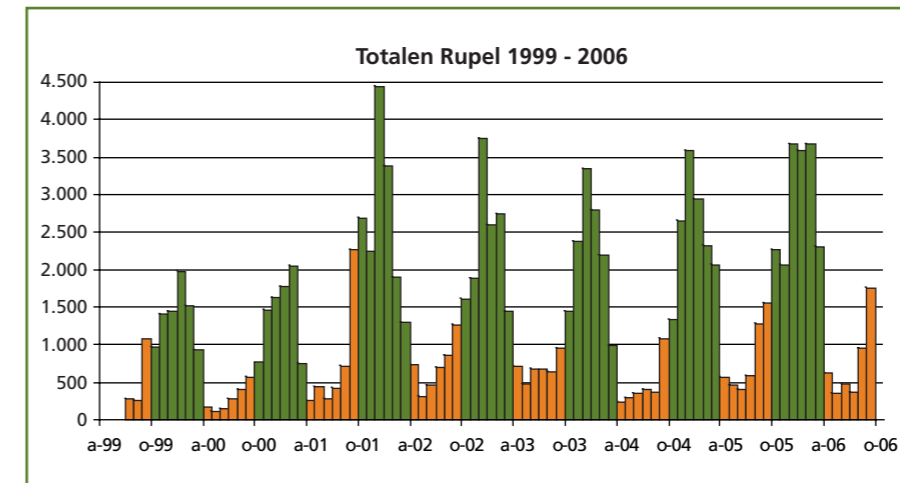
Figuur 4. Verspreiding van Bergeenden langs de Zeeschelde in de loop van een seizoen.

- Grens-Antwerpen
- Antwerpen-Temse
- Temse-Dendermonde
- Dendermonde-Gent
- Totaal

Watervogels langs de Rupel

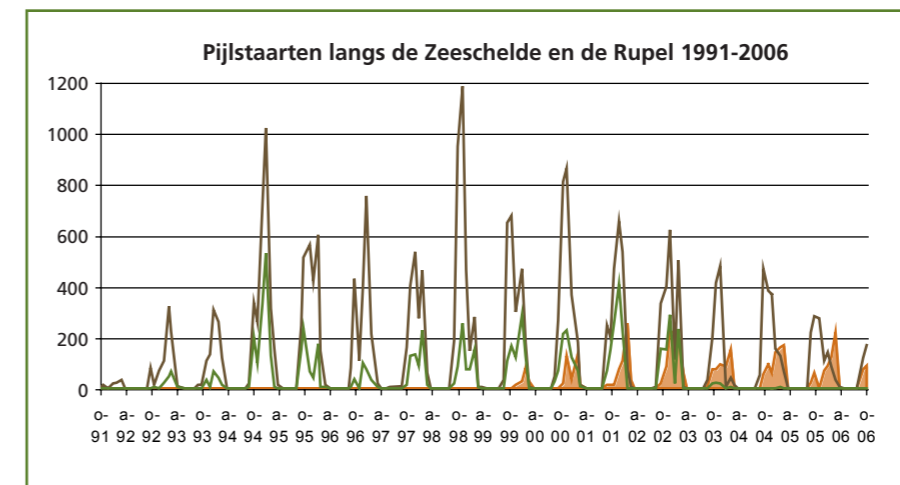
Sinds 1999 worden ook de watervogels op de Rupel maandelijks vanaf de boot geteld tussen de monding en de oude sluis van Wintam. Omwille van de vergelijkbaarheid worden de aantallen niet aan de totalen van de Zeeschelde toegevoegd. Op dit relatief korte traject worden tot 4500 watervogels geteld. De maxima en het seizoenal patroon zijn gelijkaardig aan die van de Zeeschelde (Figuur 5).

Figuur 5. Maandelijkse totalen van de watervogels tussen de monding van de Rupel en de oude sluis van Wintam (juli 1999-september 2006).

- Zomer
- Winter

In totaal werden 37 soorten watervogels waargenomen op dit traject. Wintertaling, Wilde eend, Krakeend, Kievit, Meerkoet, Tafeleend, Kuifeend en Pijlstaart zijn de meest talrijke. Opvallend is de evolutie van het aantal Pijlstaarten (Figuur 6). In mei 1999 werd het Noordelijk eiland ingericht als natuurgebied. Het werd vernat, omheind en er werden grote grazers op gezet voor extensieve jaarrond begrazing. Het werd een belangrijk overtijgebied voor Pijlstaarten die zich bij laagtij op de Rupel en Zeeschelde bevinden. Het is duidelijk dat er uitwisseling is tussen beiden. Toch kan daaruit niet meteen besloten worden dat de dalende trend langs de Zeeschelde, en dan vooral tussen de Kennedytunnel en Burcht, verband houdt met de toenemende aantallen langs de Rupel, de maxima op de Zeeschelde vallen vroeger op het seizoen dan op de Rupel. Bovendien vertonen ook de seizoensmaxima voor de som van Rupel en Zeeschelde een dalende trend. Ook de uitwisseling met het gebied verder stroomopwaarts de Rupel moet nader onderzocht worden.

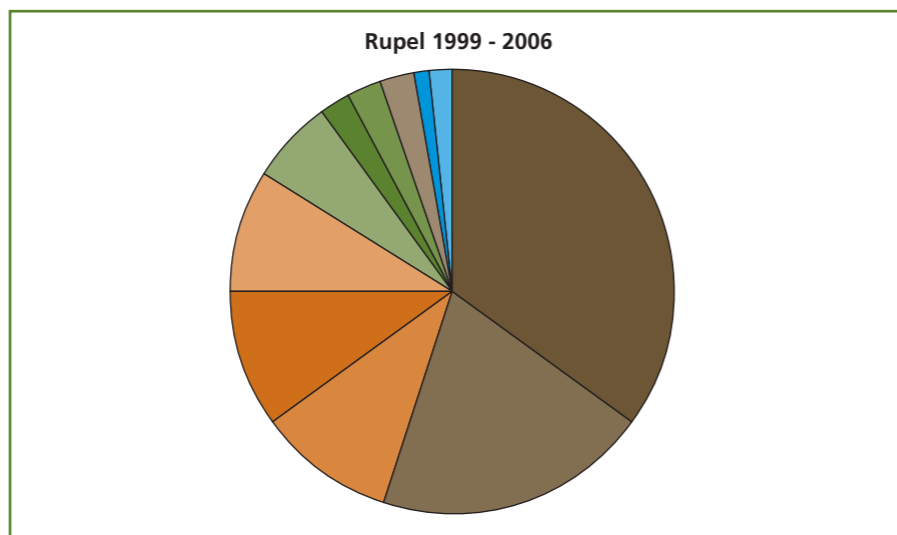

Figuur 6. b: Evolutie van de aantallen Pijlstaarten op de Zeeschelde, het aandeel van de individuen tussen de Kennedytunnel en Kruikebe daarin (1991-2006) en de aantallen op de Rupel (1999-2006).

- Rupel
- Kennedytunnel-Kruikebe
- Zeeschelde

Figuur 6. a: Soortensamenstelling van watervogels tussen de monding van de Rupel en de oude sluis van Wintam (1999-2006).

- Wintertaling
- Wilde Eend
- Krakeend
- Kievit
- Meerkoet
- Tafeleend
- Kuifeend
- Pijlstaart
- Bergeend
- Waterhoen
- Andere

Besluit

Na vijftien ononderbroken telseizoenen krijgen we een goed beeld van het belang van de Zeeschelde voor watervogels. Sinds het eerste telseizoen is er los van de jaarlijkse schommelingen een globale toename van de wintermaxima en het aantal vogeldagen. Het belang van de Zeeschelde voor watervogels in Vlaanderen is groot en neemt toe voor de Tafeleend. Het internationale belang vertoont daarenboven eveneens een stijgende trend voor Krakeend en Wintertaling. Verklaringen voor een aantal geobserveerde patronen in de telresultaten zullen andere onderzoeksmethoden vergen, vb. onderzoek naar de relatie met ruimtelijke en temporele patronen in de beschikbaarheid van voedsel en habitat. Toch is deze ononderbroken tijdreeks een ongelooflijk waardevolle bron van informatie ter ondersteuning van het beheer en het beleid van de Zeeschelde en het Schelde-estuarium in zijn geheel. Wij bedanken dan ook W&Z, afdeling Zeeschelde voor het telkens weer ter beschikking stellen van de benodigde 'bootdagen' alsook de tellers waarop we kunnen rekenen wanneer onze eigen 'bemanning' ontoereikend is.

- Erika Van den Bergh
- Ingrid Verbesssem
- Nico De Regge
- Jan Soors
- Geert Spanoghe
- Gunther Van Rijckeghem
- Koen Devos
- Anny Anselin

Punt-Transect-Tellingen van Broedvogels langs de Zeeschelde:

evaluatie van de resultaten (1994-2004)

Gedurende 11 broedseizoenen (1994-2004) werden Punt Transect Tellingen (PTT) van de broedvogels langs de Zeeschelde uitgevoerd. Deze monitoring steunde grotendeels op de inzet van vrijwillige medewerkers. In totaal werden 23 trajecten bezocht waarvan 13 langs het zoete, 3 langs het overgangsgebied en 7 langs het brakke deel van de Zeeschelde. Ondanks het feit dat de PTT-methode de meest haalbare is om evoluties in het broedvogelbestand te evalueren werden de tellingen stopgezet na het broedseizoen 2004. De hiaten die in de gegevensset ontstonden lieten niet langer toe om de telresultaten volgens de standaard PTT methode te analyseren.

Momenteel worden de data verwerkt en wordt getracht om alsnog een beeld te schetsen van trends in de relatieve aantallen broedvogels in het gebied. Het rapport zal nog dit jaar worden afgerond.

In januari 2007 is er opnieuw een Honkertelling!

In het verslag van de Canadese Ganzen-telling van 2004 werd aangekondigd dat er voorlopig niet meer jaarlijks, maar driejaarlijks een honkertelling zou uitgevoerd worden, in afwachting van een betere ontwikkeling van het verzamelen van afschotgegevens van de soort. Dit begint nu langzaam op punt te komen, zodat we in de toekomst aan de hand van een regelmatige (maar niet noodzakelijk jaarlijkse) honkertelling én afschotgegevens een beeld zullen kunnen krijgen van de winterpopulatie, de invloed van de beheersjacht en de trends. De gegevens verzameld tijdens de midmaandelijksse watervogeltellingen kunnen het beeld aanvullen.

In de winter van 2005-2006 werden tijdens de januartelling niet minder dan 6455 exemplaren geteld, tevens het maximum van alle 6 midmaandelijksse tellingen die winter. Gezien vergelijkingen van de 'Honkertelling' en de midmaandelijksse tellingen aantonen dat deze laatste steeds een onderschatting zijn van de werkelijke situatie is het duidelijk dat de winterpopulatie van de Canadese Gans nog steeds hoog is.

Een groot aantal 'klassieke' honkerrijke gebieden met hogere aantallen blijken nog steeds goed te scoren. Gebieden waar tijdens een wintertelling 100-200 ex. werden gezien zijn o.a.: Hoge Dijken (Roksem), Plas St-Pieters (Brugge), Zandwinning/Kijkuit (Beernem), Scheldemeer (Destelbergen), Spettekakaai (Zingem), Ooidonkweiden (Deurle), Domein De Ghellinck (Elsegem), Donkmeer (Berlare), Verlengd Schijn (Oorderen), E-10 Put Wuustwezel, Deurganckdok (Kallo), Diepensteyn (Steenhuffel), Afvalwaterbekken Kepkensweg (Tessenderlo), Schulensbroek (Schulen). Plaatsen met 200-500 ex zijn: Kraenepoel (Aalter), Kluzendokken (Doornzele), Kallemoeie (Nazareth), Oude Schelde (Meilegem), Molsbroek (Lokeren), Polder Bazel-Kruikebeke-Rupelmonde, Mechels Broek (Mechelen), Netevallei (Lier-Duffel), Kleiputten Rijkevorsel-Brecht, Superscoorders met meer dan 500 honkers zijn: Bourgoyen-Ossemeersen (Drongen), Damvalleimeer (Destelbergen) en Verrebroekse Plassen (Verrebroek) (gegevens wintertelling 2005-2006, Watervogeldatabank INBO).

De Honkertelling van 2007 gaat door op **zaterdag 27 januari**. Op deze datum vallen er geen andere in die maand geplande tellingen. Zoals steeds wordt geteld tussen 14 en 16 u. Aan de coördinatoren en vroegere medewerkers zal hierover in de loop van de maand januari nog een aparte mail gezonden worden. We hopen dat de vroegere medewerkers zich opnieuw willen inzetten om deze telling zo gebiedsdekkend mogelijk te maken. In ieder geval bij voorbaat dank aan iedereen die wil meetellen!

Anny Anselin
anny.anselin@inbo.be